<u>**יובילעאום אויסגאַבע**</u>

געקליבענע שריפטען

— פון —

פראָפ. ג. זעליקאוויץ

(מיט זיין ביאָגראַפיע און בילד).

I. סקיצען און ערצעהלונגען.

II. פּאָעזיען און דעקלאַמאַציאָנען.

III. רעפעראַטען (לעקטשורס) און פילאָזאָפישע אַבהאַנדלונגען איבער מוזיק, דראַמא, פּאָעזיע, ליטעראַטור און קונסט.

ארויסגעגעבען פון דער

זעליקאוויץ יובילעאום קאָמיטע

נויאָרק, 1913

לעצטע מעשים טובים פון אַ טאָמייטא

אין קאַפע־הויז האָט געקאָכט ווי אַ קעסל. ביי אַ גרויסען טיש האָבען „פּראָמינענטע אידען" פון דער איסט־סייד דעבאַטירט וועגען די לעצטע ענטדעקונג פון פּראָפעסאָר האָזענשפּרונג אַז אויך פּלאַנצען, גריינס (וועדזשעטייבעלס) פיהלען זייער „איך", פערשטעהען, געדענקען און זעהען פּונקט ווי חיות און עופות אויב ניט ווי מיר מענשען. יעדער פון די פּראָמינענטע אידען האָט וועגען דעם געמאַכט אַן אַנדער בעמערקונג אָדער געזאָגט אַ וויץ. אַ זשורנאַליסט, וועלכער איז געזעסען די גאַנצע צייט און האָט קיין וואָרט געזאָגט, האָט ענדליך זיך אַריינגעמישט מיט דיזער בעמערקונג :

— זיי קענען אויך רעדען, די פּלאַנצען און גריינס, און זיי האָבען אַן אייגענע שפּראַך. איך אַליין האָב היינט גערעדט מיט אַ רעטאַך !

אַלע אין קאַפע־הויז האָבען זיך צולאַכט און זיי האָבען פערשטאַנען אַז דער חברה־מאַן קומט דאָ מסתמא אַרויס באַלד מיט אַ משל אָדער ווי ער רופט עס — אַ מעשה'לע.

— דערצעהלט אונז, וואָס איהר האָט גערעדט מיט'ן רעטאַך — האָבען אויסגעשריען איינינע פּראָמינענטע מיט אַמאָל. דער זשורנאַליסט האָט געגעבען אַ שמייכעל.

— וואָס איך האָב גערעדט מיט'ן רעטאַך איז מיין עסק, ניט אייערע, און איך וועל עס אפשר איבערגעבען אַן אַנדערס מאָל.

היינט קען איך אייך דערצעהלען מיין געשפּרעך מיט אנדערע גרינס. היינט וועט איהר פון מיר הערען די לעבענס־געשיכטע פון אַ טאַמייטאָ, לויט ווי די טאָמייטא אַליין האָט עס דער־צעהלט, וואָרט פאַר וואָרט און פּינטעלע פאַר פּינטעלע. איך האָב עס אויפגעשריבען, איך זאָל קיין וואָרט ניט פערליערען, און איך געה עס אייך פאָרלעזען.

ארום די טישלאַך פון קאַפע איז געוואָרען שטיל, וועה־רענד דער צייטונגס־מאַן האָט אַרויסגענומען אַ שטיק פּאַפּיער און אָנגעפאַנגען לעזען די אויטאָביאָגראַפיע פון דער טאָמייטא, אַזוי :

— — — — — — — — — —

„ווי גוט עס איז צו לעבען אויף דער וועלט. איך בין אַ שעהנע יונגע טאָמייטא און איך וואוין אין אַ גערטיל וואָס איז דער שטאָלץ פון מיין גאַס. איך גלויב ניט אַז אין גאַנץ בראָנקס געפינט זיך נאָך אַזא שעהנע טאָמייטא ווי איך בין.

* * *

„איך בין שוין פינף טעג אַלט, און פול מיט אַמביציאָן. וואָס וועט זיין פון מיר דער תכלית ווען איך וועל אויפוואַקסען ? אָט האָב איך געהאַט אַ חבר'טע וואָס האָט פיעל געהאַלטען פון זיך פּונקט ווי איך, און פון איהר האָט זיך אויסגעלאָזען אַ שרעק־ליכער סוף : מען האָט איהר פערשפּאַרט אין אַ טאָמייטאַ־קאַן ! עס קען גאָר ניט זיין קיין גרעסערע טראַגעדיע פאַר אַ טאָמייטא ווי צו ווערען אריינגעשפּאַרט און צוזאַמענגעקוועטשט מיט אַלערליי קראַנקע און העסליכע טאָמייטאס אין אַ בלעכענע פּושקע וואו די טאָמייטא פערליערט אין גאַנצען איהר אייגענעם „איך”. אָה, ניין, איך וויל ניט אַזא סוף, איך וויל בלייבען טאָמייטא ביז דער לעצטער מינוט, איך וויל פּאָפּולער זיין אויפ'ן טיש. איך

וויל נאָך מעהר : איך וויל עפּעס טהון גוטעס פאַר דער וועלט. נור שאַ ! איך הער ווי מען קומט צו מיר.

*   *   *

„אוי ! ! ! אַ האַנד פון אַ פרוי האָט מיך ערשט אויס־געריסען פון פּלאַץ וואו איך האָב מיין יוגענד פערבראַכט. ניין, עס איז קיין מאכל צו ווערען אַזוי אויסגעריסען ; עס איז נאָך ערגער ווי אַ צאָהן אויסרייסען. איך זאָג ניט, אַז מען האָט מיר אַמאָל אויסגעריסען אַ צאָהן, אָדער אַז איך האָב געזעהן ווי מען רייסט אויס אַ צאָהן, דאָס וואָלט געוועזן אַ צו גרויסער ליגען פאַר אַ טאָמייטאַ, נור עס רעדט זיך אַזוי, דען מיר טאָמייטאָס כאַפּען אָפּט ווערטלאַך פון די מענשען אַרום אונז.

*   *   *

איך בין שוין אין אַ גרויסען קאָרב מיט נאָך טאָמייטאָס, און פיעלע פון זיי וויינען מיט בלוטיגע טרעהרען. איך האָב אָבער פיינט צו וויינען און איך האָב טאַקי פראָפּיטירט, דען די וויינענדיגע טאָמייטאָס האָט מען דאַרום אָבגעקליבען פאַר די קאָן, צו מאַכען פון זיי געקאָנטע טאָמייטאָס. איך בין גערעטעט געוואָרען פון אַזאַ סוף, און פאַר גרויס שמחה פאַנג איך אָן זינגען אַ טאָמייטאַ־סאָלאָ, וואָס דער צושפּיעל האָט זיך גע־ענדיגט :

„גליקליכע טאָמייטאַ,
האָסט געמאַכט פליטה !"

*   *   *

„איך בין געלעגען אין פענסטער פון אַ שעהנע קראָם אין האַרלעם, אַלע האָבען מיך בעוואונדערט ווי שעהן איך בין, נו־נו, האָב איך געהאַט כבוד ! אָט אַזוי. דאָס איז דאָך וואָס איך האָב אימער געגאַרט.

„אַ פרוי האָט מיך אָבגעקויפט. אַזאַ גוטהערציגע פרוי האָב איך צום ערשטען מאָל געזעהן: זי האָט מיר באַלד אויסגעזעהן אַ מוטער אָהן אַ גאַל, אַ דאַמע מיט אַן איידעלע נשמה. ווען זי האָט מיך געבראַכט אַהיים, האָט זי ערקלעהרט איהרער אַ שכנה אַז זי אַליין איז מיך געגאַנגען קויפען צוזאַמען מיט נאָך זאַבען, אנשטאַט צו שיקען די דיענסט, ווייל זי אַליין וויל האָבען די שמחה אײַנצוקויפען אַלעס פאַר'ן מאָהלצייט פון איהר ערשטע טאָכטער'ס תנאים. זי האָט אַזש געוויינט פאַר שמחה. און איך האָב שיעור מיטגעוויינט. טאַקי אַ גאָלדענע מאַמע.

* * *

„איך ליעג שוין אויף אַ רייך־געדעקטען טיש. איך בין גראַדע ניט צושניטען ווי די אַנדערע און אַלע האָבען מיך בעוואונדערט. איך האָב געזעהן די כלה, דעם חתן, די עלטערען, אַ האַלב טוץ שעהנע שוועסטער און ברידער פון דער כלה. איך האָב געהערט אַ האַלב טוץ שעהנע רעדעס ביים טיש, שעהנע און וויציגע רעדעס פון מענשען מיט שכל. איך האָב זיך דערפרעהט וואָס איך האָב דערלעבט אַזאַ כבוד. איך ווייס אַז מיינע מינוטען זיינען געצעהלט, נור אַבי איך ענדיג מיין קאַריערע ווי אַ לייט צווישען לייט, ניט אין אַ טאָמייטאַ־קאַן אָדער אין אַ ביליגען רעסטאָראַנט.

* * *

„אוי וועה ! וואָס זעה איך ? אין דער צייט ווען דער עולם האָט זיך פערקוקט, האָט אַ מאַן גאַנץ גיך מיך אראָבגעכאַפּט פון טעלער און אַריינגעלעגט אין טאַשע פון זיין ראָק. דאָס האָט מיך שטאַרק פערדראָסען, דען איך בין פלוצלונג געבליבען אין דער פינסטער. צום גליק האָט מיין תפיסה לאַנג ניט געדויערט, דען דער מאַן וואָס האָט מיך גענומען אין טאַשע, האָט זיך ענטשולדיגט אַז ער קען לענגער ניט בלייבען. ער זאָגט

אז ער מוז געהן הערען עפּעס א פאַרלעזונג פון א בעוואוסטען אידישען רעדנער.

* * *

„איך ליעג נאָך ביי דעם מאַן אין טאַשע און איך פיהל אז איך בין דאָ אין א זאַל פול מיט מענשען. איך הער ווי איינער האַלט א רעדע און שרייט ווערטער וואָס קלעפּען זיך ניט. איך דענק אז דער רעדנער אַליין פערשטעהט אויך ניט וואָס ער פּלוי־דערט. הערט וואָס ער האָט געזאָגט:

> „דאַרווין האָט אין זיינע סינטהעטישע טהעאָריען איבער עוואָלוציאָן דורכגעפיהרט מיט פּסיכישע דע־דוקציאָנען אַלעס וואָס קען דעמאָנסטרירען די סאָלי־דאַריטעט פון עפעקטען און לכל הפּחות די אָרגאַנישע סובסטאַנצען פון באָטאַנישען אוניוועזום וואָס ווערען אמאַלגאַמירט מיט...”

* * *

„מעהר האָב איך ניט געהערט. ווייל דער מאַן ביי וועמען אין טאַשע איך בין געלעגען, האָט אריינגעשטעקט זיין האַנד די־רעקט צו מיר, האָט מיך שטיל אַרויסגענומען — און טררראָך!!! ער האָט מיך געוואָרפען אהין צום רעדנער אין נאָז! ווען איך בין געפלויגען אין דער לופט צום רעדנער, האָב איך געוואוסט אז דאָס איז מיין ענדע. אָבער איך האָב אמת פערגעניגען געהאַט וואָס פון מיין ענדע וועט אַרויסקומען א טובה פאַר די הונדערטע מענשען אין זאַל, וועלכע האָבען געמוזט הערען די פּלוידעריי פון אזא דרשן.

„פון רעדנער'ס נאָז בין איך אַראָבגעפאַלען אויף דער ערד, און מיין רויטער מאַנטעל איז שוין געווען צושפּאַלטען. ווען איך האָב זיך בעקענט מיט'ן רעדנער'ס נאָז האָבען אַלע זיך

צולאַכט, און דער רעדנער האָט זיך אַרויסגערוקט גאָר אָהן כבוד. איך האָב שעהן געלעבט און בין נאָך שעהנער געשטאָרבען, ווען איך האָב אַראָבגעטריעבען אַ למך פון דער פּלאַטפאָרמע".

ווען דער דערצעהלער האָט געענדיגט די ביאָגראַפיע פון דער טאָמייטא, האָבען אַלע פּראָמינענטע איהם אַפּלאָדירט, און ער האָט געמאַכט די פאָלגענדע בעמערקונג :

— איך האָף אַז די מעשים טובים פון יענע טאָמייטא וואָס איז געשטאָרבען לטובת הכלל, וועלען האָבען אַ ווידער־קול אויף ביי אַנדערע טאָמייטאָס, וועלכע וועלען אויך שטאַרבען פאַר'ן כלל יעדעם מאָל ווען עס וועט ערשיינען אַ רעדנער אַבי־וואו צו לאַנגווייליגען דעם עולם...